

o ekonomickém řádu, o řízení ekonomických podniků a o tom, zda je v hospodářských podnicích oprávněný demokratický proces. Je si přitom velmi dobře vědom, že „nerovnost mezi občany je trvalým a vážným problémem ve všech demokratických zemích“ (s. 301).

Ve své „kritické apologii“ demokracie, kterou Dahl pokládá za nejlepší formu vlády teoreticky i prakticky, avšak nikterak nezakrývá její slabiny, nesnaží se je zastít, protože jenom tak lze pokud možno otupit jejich ostří a nezavdat důvody pro její odmítnutí ve prospěch jakékoliv formy nedemokratického zřízení. Po stránce metodické je zajímavé, že při diskusi možných argumentů a protiargumentů využívá

dialogické formy oponent – proponent, kritik – zastánců.

Překlad H. Blahoutové je zdařilý. Lze snad jen vytknout, že citace z Platónovy *Ústavy* a Aristotelovy *Politiky* nejsou převzaty z již vydaných českých překladů.

Aktuálnost této publikace v epoše upevňování naší křehké demokracie, jak se dnes často říká, není snad třeba zdůrazňovat. Určitě by se s ní měli obeznámit politologové, sociologové a historici, ale nesporně a především by ji měli důkladně prostudovat politici působící na všech úrovních našeho veřejného společenského a politického života.

Karel Berka

Jiří Kovtun: Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera

Praha, Sefer 1994, 574 s.

Na počátku našeho století si česká sociologie nevedla nejhůře. V roce 1900 její hlavní (a téměř jediný) představitel vstoupil do boje proti tzv. rituální pověře, vstoupil do boje (jakoby) za záchranu neznámého židovského mladíčka Leopolda Hilsnera obviněného z toho, že 29. března 1899 v Polné brutálně zavraždil devatenáctiletou Anežku Hružovou – sám nebo ve spolupráci s jinými, ale z pohnutek obzvláště zavrženíhodných: krev Anežky Hružové měla totiž posloužit Židům k jejich rituálním účelům. Tato kriminalisticky vlastně nikdy neuzavřená historie (vrah nebyl nikdy vypátrán) byla popsána nejednou – z pozic promasarykovských, protimasarykovských, neutrálních a samozřejmě také radikálně antisemitských, byla popsána vědecky, publicisticky i v podobě „literatury faktu“. Zdálo by se tedy, že není co dodat. A přece – Jiří Kovtun (historik, básník, překladatel, slavista a publicista, nar. 1927) se k této historii, která symbolicky předznamenává naše století jako „století holocaustu“, vrátil a nabídl čtenáři místy dramatické, místy trochu zdoluhavé (kniha má přes 550 stran), ale rozhodně závažné čtení. Závažné proto (použijeme-li slavného kritéria tuším Umberta Eca), že je mnohovrstevné, že připouští několik různých čtení s různě rozloženými akcenty – a to je téměř vždycky příznak knihy dobré.

Kovtunovu knížku lze prvoplánově číst jako dobře dokumentovaný popis poměrně známé historie, lze ji samozřejmě číst jako knížku o českém a evropském antisemitismu, ale také jako výpověď o atmosféře *fin de siècle*, jako pozoruhodnou studii o tom, jak žili obyčejní lidé na počátku století, jako demonstraci prolínání „velkých a malých dějin“ (historie a biografie) a samozřejmě jako další příspěvek do dnes již téměř nekonečné řady „masarykian“. Dimenzi „židovskou“ podrobila kritickému rozboru Hana Housková („Opus magnum s píhami na krásu“, in: *Labyrint*, 1995, č. 6), která Kovtunovi vytýká (trošku neprávem) nemístnou aktualizaci, ale zejména podlehnutí dnes tolik frekventované *tezi o třech národech* (Češi, Němci, Židé) *žijících v českých zemích*, která se poprvé objevila pravděpodobně v knize H. Tramera *Prague – The City of Three Peoples* (London 1964). Housková poukazuje na to, že Kovtun nedostatečně reflektuje asimilační pohyb v židovské populaci, a zejména že nepostřehl roli českožidovského elementu obecně a v kauze Hilsnerově zvláště. Výtky jistě vážné, faktografická výtka, že Kovtun nevysvětlil motivy angažovanosti Zdenka Auředníčka v procesu, je však po mém soudu podstatně závažnější – manželka Auředníčkova totiž byla Židovka, a nezmiňuje-li Kovtun tento fakt, pak jistě nechtěně napomáhá fabrikovat antisemitismus: Kovtun „zatajil“, pohnutky Auředníčkovy tedy nebyly čestné... atd. Antisemitismus je přece, jak Kovtun sám s odkazem na Gavina I. Langmuira dokládá, *společensky vy-*

znamné chimérické nepřátelství, které je založeno na tom, že Židům obecně jsou připsány povahové rysy, jež sice nikdy nebyly empiricky doloženy, ale jsou dostatečně odpudivé, aby vyvolávaly setrvalý resentment. A tomuto iracionálnímu postoji, který je *za hranicemi logiky a víry*, se nahrávat nemá. Ostatně za jeden z nejpodstatnějších momentů celého procesu lze naopak pokládat fakt, že polenští Židé mohli Hilsnera poměrně snadno zachránit, kdyby potvrdili „prostým prohlášením“, že v době činu byl v synagóze. Ale oni to neudělali, ač to bylo tak snadné, protože Hilsner v synagóze zřejmě nebyl...

Kovtunova knížka je samozřejmě cenným příspěvkem k dějinám českého Židovstva i k poznání různých podob antisemitismu a jeho kořenů. Kovtun více či méně zevrubně informuje o teoreticích antisemitismu (Rohlingovi, Eisenmengerovi) i jeho praktikách (Luegerovi, Baxovi či rukavičkáři Březnovském). Miloš Havelka mě upozornil, že Kovtun zřejmě opomenul významnou práci Karla Tschupika *Die Christum seit Schatten*, která je pokusem o jakýsi teoreticky prokomponovaný antisemitismus rakouské provenience a o legitimizaci antisemitismu katolického.

Ale Kovtunovu knížku lze číst ještě jinak, jakkoliv „židovská“ dimenze má sama o sobě dostatečnou sociologickou relevanci. Lze ji číst jako výpověď o Masarykově *pojetí sociologie jako vědy* a současně jako „vyprávění“ o *Masarykovi jako moderním intelektuálovi*, „moderním“ v tom smyslu, jak slovu rozumějí postmodernisté, a „intelektuálovi“, jak slovu rozumějí konzervativní kritici „sociálního inženýrství“.

Svůj podíl na Hilsnerově procesu totiž Masaryk chápe jednoznačně a bezvýhradně jako organickou součást své *práce vědecké*, jeho společenská angažovanost nejen není v rozporu s tím, čím se zabývá jako vědec, spíše naopak – *moje kritika polenského procesu je stejnou vědeckou prací jako jiné mé práce vědecké*. Masaryk v Hilsnerově procesu rozeznával jasně minimálně čtyři rozměry *par excellence* sociologické (jakkoliv je takto nepojmenoval), jež jeho účast jako *sociologa legitimizují*: 1) fenomén předsudku (*pověry* v dobové terminologii) jako univerzálního fenoménu, s nímž je nutné permanentně zápolit (*pově-*

ra obrací lidské srdce v kámen a přetvořuje mozek v slámu, pověra kalí zrak a oslepuje, pověra svádí k nepravdě a nepoctivosti), 2) fakt deformovaného národního autostereotypu (český sklon k sebeidealizaci a sebedrbačství – v tomto případě jde o moment první), 3) proces tvorby veřejného mínění a pojetí veřejného mínění jako konečného arbitra pravdivosti (*lidé lepší a myslivější budou se ptát, co jest veřejné mínění a jací vlastně lidé to veřejné mínění teď fabrikují, a budou se veřejně ptát, zaručuje-li pravdu souhlas třebas celého národa*) a konečně 4) podíl vzdělců na národním životě ve smyslu kladném i záporném.

To poslední je ovšem podstatné: Masaryk nevidí pověru rituální vraždy jako pověru lidovou, ale jako výraz selhání inteligence, která *je povinna myslet v zájmu svém a svého národa*. Podnětem k nesprávné „lidové interpretaci“ faktu vraždy bylo přece lékařské dobrozdání, vystupování právníků, kněží a novinářů – jejich vystupování *v jejich vlastních rolích*, nikoliv mimo ně. To dlužno připomenout, abychom odlišili onoho dnes tak oblíbeného chimérického intelektuála, který vystupuje mimo svou roli a legitimizuje svá veřejná vystoupení úzkou a s věcí nesouvisející odborností. Nikoliv, zde intelektuálové selhali tam, kde selhat neměli, totiž na „vlastním hřišti“. Masaryk výslovně říká, že *mu nejde o Židy, ale o českou inteligenci, o věc našeho českého svědomí*. Hilsnerův případ je Masarykovi symptomem *patologického stavu národa* a v tomto smyslu zapadá Masarykova účast na věci zcela samozřejmě do celého kontextu jeho nápravných a obrozovacích národních snah.

Masaryk sám ve sporu vystupuje jako *moderní intelektuál*, jakkoliv se ostýchám věc takto formulovat. Nelze ale jinak, když už se tyto kategorie (etikety?) zabydly v naší publicistice a ve *veřejném diskursu*. (Budiž nám autoritou v té věci nikoliv neznámý Paul Johnson, který ve své slavné knize *Intellectuals* z roku 1988 říká, že *intelektuálem je ten, kdo věří, že svět je možné změnit silou intelektu, je to ten, kdo myslí v kategoriích idejí, pojmu a pravdy, kdo je přesvědčen, že lepší společnost je možné vytvořit silou idejí, je to ten, kdo podléhá pokušení užívat kapitálu, který získal díky skvělým znalostem vlastního oboru, k tomu, aby získal fórum pro vlastní názory ve vě-*